

TEHNICI ȘI MATERIALE TRADIȚIONALE ALE STAMPEI JAPONEZE, STUDIU ÎN VEDEREA RESTAURĂRII

Andreea Maria DRANICEANU

De ce stampa japoneză ?

În România stampa japoneză ocupă, în cadrul colecțiilor muzeelor și a celor particulare, un loc foarte important. Acest gen artistic, stampa japoneză- în limbaj tradițional UKIYO-E - reflectă o perioadă bine conturată în cultura și arta Japoniei, apărând și dezvoltându-se începând cu secolul XVII (în jurul anului 1681), stil creat de HISHIKAWA MORONOBU.

Subiectele abordate erau dintre cele mai familiare (cotidiene), la care metodele compoziționale rafinate se adăugau ca efect. Spre deosebire de celelalte genuri artistice, stampele japoneze erau mult mai ușor de achiziționat, fiind vândute la prețuri accesibile. Treptat au căpătat o valoare din ce în ce mai mare în timp, fapt datorat și prețiozității execuției și rafinamentului lor cu totul deosebit.

În România, stampele japoneze existente provin în mare parte din colecții europene, unde au pătruns masiv la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Multe dintre acestea suferă multiple degradări provenind, o parte, din țara de origine, la care se adaugă numeroase degradări ulterioare având cauze dintre cele mai diverse. O sursă importantă a acestor degradări o constituie diferențele de temperatură și umiditate între Japonia și România cât și schimbările bruște la care au fost supuse în drumul lor prin Europa și care și-au pus amprenta asupra materialelor originale. La toate acestea se mai adaugă intervenția omului care nu întotdeauna era familiarizat cu adevăratul aspect al unei stampe japoneze.

Dacă în Japonia se întâlnesc stampe a căror degradări specifice constau în:

- degradări de ordin mecanic ce țin de manevrare, mai mult sau mai puțin intensă (scămoșări, praf, rosături, deformări ale suprafeței, etc.).
- degradări biologice (găuri provocate de insecte).
- degradări fizico - chimice (pete și decolorări ale culorilor, dublări cu alte hârtii japoneze),

în România, în urma studiului făcut pe stampele japoneze din colecția MNAR și a Muzeului Colecțiilor, se constatau degradări mult mai grave:

- intervenții asupra dimensiunilor reale prin tăierea marginilor, mergând până la fragmentarea lucrării.
- imersare în ceaiuri colorate pentru a da o falsă patină.
- dublare cu materiale europene (cartoane, hârtii din pastă chimică sau mecanică),

folosindu-se cleiuri animale sau adezivi sintetici - materiale improprie suportului original.

Restaurarea stampelor japoneze necesită atât o cunoaștere atentă a materialelor utilizate, a evoluției lor în timp, cât și o înțelegere a metodelor tradiționale.

Este important de cunoscut fiecare etapă în realizarea stampeii - de la crearea desenului, gravarea lui pe placă, până la imprimare.

Desenul original este realizat de artist pe o hârtie fină manuală, fabricată în stil tradițional, numită MINOGAMI, tratată cu DOSA - un amestec de clei animal (NIKAWA) cu alaun. Desenul este realizat în tuș negru, tradițional, numit SUMI; acesta urmează a fi lipit cu clei de amidon direct pe suprafața plăcii de lemn pentru a fi gravată.

La începutul perioadei UKIYO-E stampele aveau o singură imprimare, alb-negru, numindu-se SUMIZURI-E. Ulterior, pe lângă imprimarea cu negru, se adăugau cu pensula, până la trei culori (roșu de plumb, galben, verde de plumb), purtând denumirea TAN-E. O varietate a acestora erau numite BENI-E (înlocuindu-se roșul de plumb cu roșu șofran). Unele aveau suprafețele negre și lucioase, prin adăugarea de clei animal în tuș și se numeau URUSHI-E.

Stampele colorate cu pensula au fost urmate de primele stampe color numite BENIZURI-E (3 culori tipărite), iar în final, prin adăugarea de multe alte culori (12), s-a ajuns la cele numite NISHIKI-E, adică, brocart de mătase. Alte noi tehnici sunt KIMEDASHI (cute în relief) sau KARA-ZURI (cute adâncite).

Materialul utilizat în gravare era în mod frecvent lemnul de cireș, dar se puteau folosi și alte esențe, în funcție de intensitatea tonului dorit. Imprimarea stampelor este realizată de un om specializat, diferit de gravor.

În cele ce urmează, ne-am propus, analizarea celor trei tipuri de materiale care contribuie la realizarea stampeii:

- suportul
- culorile
- adezivii

Suportul este o hârtie manuală japoneză de tip HOSHO (provenită din fibre de KOZO- din familia dudului), sau TORINOKO (provenită din fibre de GAMPI sau MITSUMATA).

Hârtia este tratată anterior imprimării cu DOSA (clei animal + alaun) și umezită un anumit număr de ore. Scopul înclieirii este de a împiedica irizarea culorilor în timpul imprimărilor și de a da rezistența sporită suprafeței în timpul frecării acesteia cu BARENul (instrument cu care se realizează imprimarea efectivă, presând hârtie pe placa de lemn prin frecarea acesteia pe verso). Înclieierea se face atât pe față cât și pe spatele suportului.

Regulile de imprimare sunt foarte precise, trebuind respectate chiar și detaliile referitoare la direcțiile de mânăuire a BARENului. Diferitele tipuri de împletiri ale

BARENului dau diferite intensități de imprimare. În stampă este foarte important ca amprentele acestui instrument să fie vizibile pe spatele suportului de hârtie, fiind considerate o caracteristică de bază a acestui gen artistic.

Culorile sunt utilizate în stare pură, dizolvate în apă și local amestecate cu clei de amidon sau de orez.

Totuși, rețetele variază de la un atelier la altul, în funcție de maestru.

Culorile tradiționale japoneze, folosite din cele mai vechi timpuri, constituie o problemă pentru restauratorii europeni în stabilirea tratamentelor, originea multora dintre aceste culori rămânând necunoscută.

Se cunoaște că, spre exemplu, negrul de fum (SUMI) și albul de scoică (GOFUN) sunt stabile, dar o parte din coloranții naturali sunt foarte sensibili la factorii de mediu, schimbându-și aspectul în timp.

Pe lângă culorile tradiționale apar și coloranți sintetici (Anilina) importați din Europa, care pun mari probleme în restaurare fiind foarte solubili la tratamentele umede (Vernillon Cadmiu și Indigo).

Adezivii . Pe lângă înclierea hârtiei cu DOSA, în procesul de imprimare culorile se combină local, în funcție de situație, cu clei de amidon din orez sau clei animal (NIKAWA).

Observații - Concluzii

În urma testelor făcute se pot recomanda următoarele:

- Evitarea tratamentelor bazice - spălări cu bicarbonat de magneziu în cazul existenței unor coloranți sensibili la acesta.
- Hârtia japoneză are capacitatea de revigorare doar prin simpla folosire a apei curate.
- Stampele având coloranți sintetici solubili nu pot fi supuse tratamentelor umede decât local.
- În cazul completărilor și consolidărilor se recomandă folosirea adezivilor slabi (CMC) și foarte rar a amidonului subțiat în apă.
- Integrarea cromatică se realizează prin culori tradiționale japoneze, pe ambele fețe ale lucrării